

Prihodnost klasične filologije in globalizacija

Blaž Zabel

Blaž Zabel, Oddelek za klasično filologijo in zgodovino, Univerza v Durhamu, Durham, Velika Britanija
blaz.zabel@durham.ac.uk

Članek razpravlja o prihodnosti klasične filologije v času globalizacije ter razlikah med klasično filologijo in študijami svetovne književnosti. Najprej osvetli glavne metodološke razlike med obema področjema literarne vede, predvsem na primeru papirologije in klasičnih komentarjev, nato pa osvetli tiste vidike klasične filologije, ki najjasneje izražajo globalni pogled na književnost. Članek tako razpravlja o primerjalnem pristopu, predvsem o teoriji ustnosti, o možnosti uporabe teorije omrežij v klasični filologiji ter o recepcijski teoriji.

Ključne besede: literarna veda / klasična filologija / svetovna književnost / globalizacija / primerjalna metodologija / teorija ustnosti / teorija omrežij / recepcijska teorija

Namen tega članka je razmislek o prihodnosti klasične filologije kot humanistične vede v času globalizacije ter vznika študij svetovne književnosti (*world literature studies*). Študije svetovne književnosti je namreč mogoče razumeti kot odziv na večje družbene spremembe zadnjih desetletij, ki jih zaznamujejo prosti pretok kapitala, svetovna neoliberalna politika, poenotenje kulturnega prostora, pojav množične, popularne kulture, hkrati pa tudi vznik novih identitet in identitetnih politik (prim. Pizer 213; Juvan, »Svetovni« 181). V času globalizacije tudi literarni trg zaznamujejo podobni procesi, ki se nazorno kažejo na primer v tržnem razumevanju književnosti, pojavu literarnih del, namenjenih globalnemu trgu, pa tudi v nekaterih literarno-teoretskih predpostavkah, denimo v ideji popolne prevedljivosti literarnih del – kar je, kot bom razpravljaval v tem članku, v nasprotju z nekaterimi načeli klasične filologije. Pojav študij svetovne književnosti ter še posebej pojav postkolonialnih študij, oba bom na kratko predstavil v tem članku, je torej mogoče razumeti prav v razmerju do družbenih sprememb v smeri globalizacije.

Članek izhaja iz predpostavke, da se nobena literarna interpretacija ali literarna raziskava ne more izogniti koncipiranju ideje *sveta* tako, da se posveča zgolj *književnosti* (glej Cheah; prim. Chow; Puchner). Svet

in književnost sta intrinzično prepletena koncepta, kar pomeni, da literarno raziskovanje (predvsem pa raziskovanje, ki ima vpliv na družbeno konstrukcijo razumevanja književnosti) do določene mere sooblikuje koncept svetovne književnosti in s tem tudi sveta. Povedano drugače, odločitve literarnih raziskovalcev o tem, kaj naj bo predmet njihovega raziskovanja, neizbežno vpliva na sam koncept svetovne književnosti ter ob tem tudi na razumevanje sveta, ki se oblikuje preko branja literature. Tako Pheng Cheah v svojem delu *What is a World?* svet razume kot časovno kategorijo, ki je bistveno odvisna od književnosti, ne pa, drugače od prostorskih koncepcij, kot književnosti predhajajočo entiteto. Kot zapiše, takšno razumevanje sveta »vodi do radikalnega premisleka o svetovni književnosti kot književnosti, ki deluje kot aktivna sila pri samem oblikovanju sveta in je torej mesto procesov svetovljenja ter hkrati akter, ki vpliva in deluje v teh procesih« (2). Ta soodvisnost književnosti in sveta je neizbežen del vseh literarnih disciplin, pa naj bo to klasična filologija, študije nacionalnih književnosti, primerjalna književnost, področne študije (*area studies*) ali kaj podobnega. Namen tega članka je tako razmisliti prav o povezavi klasične (torej starogrške in latinske) književnosti in sveta, predvsem v kontekstu globalizacije sodobne družbe.

Prvi del članka obravnava nekatere izzive, ki so jih v zadnjih dveh desetletjih literarni vedi zastavile študije svetovne književnosti in postkolonialne študije. Nato spregovorim o disciplinarnih značilnostih klasične filologije kot literarnovedne discipline; te se razlikujejo od metodoloških predpostavk študij svetovne književnosti. Drugi del članka nato razpravlja o različnih pristopih, ki jih je klasična filologija že razvila in s pomočjo katerih bi se lahko preoblikovala v globalno literarno vedo. V tem kontekstu analiziram primerjalni pristop, predvsem v sklopu teorije ustnosti (*oral theory*), možnost uporabe teorije omrežij (*network theory*) v klasični filologiji ter recepcijsko teorijo.

Globalizacija, literarna veda in klasična filologija

V prvem razdelku članka se posvečam pomenu globalizacije za literarno vedo in klasično filologijo. Globalizacija je v literarno vedo najizraziteje vstopila s študijami svetovne književnosti (glej na primer Virk 195–196; Juvan, »Svetovni«; *Prešernovska* 15–221). Za razumevanje specifik te metodološke in teoretske usmeritve primerjalne književnosti pa moram najprej na kratko omeniti še postkolonialno literarno vedo, predvsem njeno kritiko tradicionalne literarne vede. Raziskovalci te smeri, kot so

Edward Said, Gayatri Chakravorty Spivak in Homi K. Bhabha, že več desetletij opozarjajo na problematičen zgodovinski razvoj ter na nekatere implicitne ali eksplisitne kolonialistične in evrocentrične predpostavke tradicionalne literarne vede (o tem gl. tudi Young 158–218). Pri tem poudarjajo, da bi morale različne discipline v literarni vedi revidirati svoje ustaljene predpostavke. Ena izmed takih zahtev postkolonialne literarne vede je kritična revizija tradicionalnega kanona, ki naj bi z upoštevanjem zgolj zahodnih literarnih norm implicitno odražal evrocentričnost in kulturno hegemonijo Zahoda. Da bi torej literarna veda pretrgala s tradicionalnimi predpostavkami, ki služijo utrjevanju oziroma reprodukciji zahodne hegemonije, postkolonialni teoretiki predlagajo, naj se literarnovedne discipline začnejo posvečati tistim literaturam, tokovom, slogom, avtorjem in ostalim literarnim pojavom, ki so premalo (ali sploh niso) zastopani v zahodnem kanonu. Pri tem imajo v mislih predvsem neevropske (oziroma nezahodne) književnosti.

Pojav študij svetovne književnosti lahko razumemo kot dialog z omenjenimi kritiki zgoraj predstavljenih evrocentričnih predpostavk literarne vede. Raziskovalci, kot so Pascale Casanova, Franco Moretti, David Damrosch in Theo D'haen, upoštevajo očitke, ki so jih postkolonialni kritiki uperili proti tradicionalni literarni vedi, pri čemer poskušajo književnost raje konceptualizirati kot globalno, demokratično in vseobsegajočo, torej kot *svetovno književnost* (prim. Juvan, *Prešernovska* 139–152, 161–170, 213–212). Če raziskovalci, ki izhajajo iz postkolonialne kritike, zahtevajo, naj se literarne discipline posvečajo predvsem zapostavljeni književnosti (torej predvsem tisti, ki ni del zahodnega sveta), pa raziskovalci svetovne književnosti kot predmetnega področja oziroma discipline, imenovane »študije svetovne književnosti«, poskušajo književnost razumeti predvsem v njeni globalni prisotnosti kot inkluziven koncept (Virk 175). Ta zahteva študije svetovne književnosti postavlja pred problem, kako zajeti oziroma upoštevati književnost v njeni globalni prisotnosti. Ker je nemogoče prebrati oziroma v raziskovalni horizont zajeti vse, kar je bilo kadarkoli napisano, sama izbira besedil pa neizbežno vpliva na oblikovanje svetovne književnosti, se svetovna književnost izkaže za literarnoteoretski problem (prim. npr. Moretti, »Domneve« 9; Damrosch, *What is World Literature?* 281–304).

V zadnjih dveh desetletjih so raziskovalci predlagali številne rešitve, kako se spopasti s tem izzivom. Med prelomne in izzivalne sodi predlog Franca Morettija, po katerem morajo študije svetovne književnosti opustiti tako imenovano natančno branje in svojo metodologijo prilagoditi metodi, ki jo sam imenuje »oddaljeno branje« (glej Moretti, »Domneve« 10–12; *Grafi* 43–44; Habjan, *Raziskovanje* 32–35). Medtem ko je

Moretti na začetku tega stoletja s tem misli predvsem različne »tehnične« pripomočke za razumevanje večjih sklopov besedil kot grafe, drevesa in kartiranje, ki temeljijo na natančnem branju drugih literarnovednih specialistov za posamezne književnosti in dejansko dopolnjujejo sam akt branja, pa je dandanes njegov poziv k oddaljenemu branju razumljen predvsem kot kompleksna računalniška in statistična analiza literature (ki se dejansko izogne procesu branja posameznih besedil). To usmeritev najočitneje izražajo različni bilteni stanfordskega literarnega laboratorija (Stanford Literary Lab), ki ga je ustanovil in vodil Moretti. Poleg Morettijevega oddaljenega branja se pojavljajo številni manj radikalni predlogi za bolj demokratičen in vključevalen študij svetovne književnosti. Eden odmevnejših in verjetno tudi uporabnejših je predlog Davida Damroscha, da je treba prebirati besedila, ki se »raztezajo široko skozi čas in preko različnih kultur« (Damrosch, *How to Read* 1–5). Damrosch predlaga, naj pri tem raziskovalci zaradi jezikovnih preprek sodelujejo z različnimi področnimi strokovnjaki, hkrati pa si naj sami pomagajo tudi s prevodi.

Klasična filologija se kot literarnozgodovinska veda od zgoraj opisanih študij svetovne književnosti razlikuje. Klasično filologijo, pri čemer imam v mislih predvsem študij antične starogrške in latinske književnosti,¹ namreč zaznamujeta dve razlikovalni potezi. To sta specifični nabor besedil, ki se jim posveča ta veda (torej korpus starogrških in latinskih besedil), in specifična filološka metoda. Na prvi pogled nista ti dve značilnosti discipline nič nenavadnega, saj tudi ostale literarnovedne discipline ločimo predvsem po naboru literarnih del, ki jih upoštevajo v svojem raziskovalnem horizontu (na primer anglistika, ki preučuje literaturo, napisano v angleščini), in po specifični metodi (na primer primerjalna književnost, ki jo načeloma zaznamuje primerjalna metoda).

Kot sem omenil, se klasična filologija posveča pretežno besedilom latinske in starogrške književnosti, število teh del pa je omejeno in se razteza čez dolgo časovno obdobje. Raziskovalci, ki se na primer posvečajo arhaični dobi, imajo na voljo zgolj peščico ohranjenih besedil. *Iliada*, *Odiseja*, Heziodovi epi, homerske himne, fragmenti lirskih pesnikov, pogojno tudi fragmenti predsokratske filozofije, ki izkazujejo literarne prvine – to so glavna literarna dela, ki poleg epigrafskega

¹ Ta opredelitev seveda ne odraža celotnega stanja klasične filologije v današnjem času, ki je nabor besedil izdatno razširila na novolatinska besedila in ostale antične tekste, prek študija recepcije pa tudi na številne sodobne književnosti. Te vidike obravnavam v drugem delu članka, a vseeno menim, da se klasična filologija še vedno pretežno posveča antičnim latinskim in starogrškim besedilom. To jasno potrjuje že pregled izdanih monografij, dostopen preko spletne revije *Bryn Mawr Classical Review*.

materiala tvorijo glavnino vseh ohranjenih besedil arhaične dobe (prim. Shapiro 4–6). V primerjavi z večino drugih disciplin v literarni vedi je to zares majhen korpus besedil, ki ga je mogoče natančno prebrati (torej v smislu metodologije natančnega branja) v razmeroma kratkem časovnem obdobju. Tudi če vzamemo grško in latinsko književnost na splošno, je količina ohranjenih literarnih del vsaj približno obvladljiva. Med klasičnimi filologi (predvsem tistimi starejše generacije) včasih slišim prepričanje, da mora »pravi filolog« prebrati vse, kar je bilo v času antike napisanega v stari grščini ali latinščini. Čeprav ima ta zahteva nedvomno svojo že kar mitizirano tradicijo (sledimo ji lahko vsaj do Wilamowitz-Moellendorffa), pa je, kot menim, vsaj tehnično uresničljiva. Zbirka *Loeb Classical Library*, na primer, ki zajema klasična besedila ter njihove prevode, namenjene predvsem študentom (pri čemer literaturo razume v najširšem pomenu besede, saj vključuje tudi filozofijo, zgodovinpisje, govornišstvo, znanstvena besedila ter politične razprave), ima v tem trenutku slabih 550 zvezkov. Celo *Bibliotheca Teubneriana*, ena najstarejših in najobsežnejših zbirk grških ter latinskih tekstov (ki vsebuje domala vse, kar se je ohranilo iz antike, ter številne novolatinske tekste) ima nekaj nad dva tisoč zvezkov. Resnično obsežna zbirka, a jo je vsaj teoretično še vedno mogoče prebrati. V tem pogledu je razlika med klasično filologijo in drugimi literarnimi disciplinami očitna – toliko bolj, če pomislimo na »trideset tisoč britanskih romanov 19. stoletja, ali pa nemara štirideset, petdeset, šestdeset tisoč«, za katere Moretti trdi, da jih je nemogoče prebrati (Moretti, »Domneve« 8). Kot vidimo, je korpus besedil, ki jih pri svojem raziskovanju upošteva klasična filologija, v primerjavi s korpusom besedil, ki se jim posvečajo druge literarnovedne discipline, izrazito majhen in obvladljiv.

S količino ter naravo ohranjenih starogrških in latinskih literarnih del je tesno povezana tudi specifična metoda klasične filologije, ki se do določene mere razlikuje od ostalih literarnovednih disciplin. Latinska in grška besedila so pogosto v fragmentarnem stanju ali pa imajo kompleksno preoddajno zgodovino, kar pomeni, da pravzaprav nobeno besedilo ni ohranjeno v svoji izvorni obliki. Priprava kritičnih izdaj je torej prva naloga klasične filologije, zato je veda razvila posebno »filološko« metodo, ki bi jo lahko zasilno (vsaj za namen tega članka) opisali tudi kot radikalno obliko natančnega branja. Kot primera naj navedem papirologijo in tekstno kritiko, katerih naloga je, da oblikujeta najsprejemljivejšo (oziroma najverjetnejšo) obliko antičnega teksta (Reynold in Wilson 207–208; prim. Reynolds; Bagnall). Glede na naravo ohranjenih papirusov ali števila ohranjenih rokopisov sta oba procesa dolgotrajna in naporna, papirološke in tekstnokritične razprave

pa se neredko osredotočajo zgolj na eno samo besedo ali eno samo črko. Nazoren primer tega, kako natančno, dolgotrajno in bogato je lahko branje antičnih papirusov, je nedavna polemična razprava o papirusu, pripisanemu Artemidorju Efeškemu, katere glavna protagonistka sta bila italijanska filologa Claudio Gallazzi in Luciano Canfora.² Zgolj *editio princeps* (prva kritična izdaja tega papirusa) iz leta 2008 obsega več kot 600 strani (Gallazzi, *Il Papiro di Artemidoro*), leto prej pa je Canfora s sodelavci objavil tekst, kjer je trdil, da je papirus ponarejen. V naslednjih treh letih sta se akademika zapletla v pravo publicistično vojno. Tako sta objavila tri monografije, organizirala štiri konference (s pripadajočim zbornikom), dva dodatka k *editio princeps* (po obsegu konkurenčna prvi izdaji) ter več kot dvajset člankov v različnih znanstvenih revijah. Vse objave, namenjene zgolj enemu samemu fragmentarno ohranjenemu papirusu, so se ponekod osredotočale na rekonstrukcijo oziroma razumevanje zgolj ene same črke. Artemidorjev papirus je nazoren primer filološko natančnega branja, ki zgolj enemu fragmentarno ohranjenemu papirusu nameni več let in več tisoč strani raziskav.

Druga specifika klasične filologije, ki jo ta veda posebej goji in ki verjetno najjasneje odraža njeno naravo natančnega branja, so tako imenovani (literarni, jezikovni in drugi) klasični komentarji. Redkokatera literarna veda ima namreč tako bogate, natančne in dodelane komentarje, ki jih publicira v takšnem obsegu (prim. Gibson in Kraus 1–24; Kraus in Stray 7–15). Da klasični komentarji odražajo metodologijo natančnega branja, je razvidno že iz njihove forme. Komentar namreč razlaga pomen in naravo besedila, ki ga segmentira v *lemmata*, v predstavljene enote oziroma dele komentiranega besedila. *Lemmata* neredko obsegajo zgolj eno besedo ali besedno zvezo, ki jo komentator interpretira, razlaga in secira na več straneh. Tako so klasični komentarji praviloma mnogo daljši od ohranjenega besedila, vsako besedilo pa ima ponavadi več kot en komentar. (Lahko jih je tudi nad sto.)

To pa ne velja zgolj za papirologijo, tekstno kritiko in komentarje, ki so osnova klasične filologije. Tudi ostale oblike strokovnega raziskovanja pogosto odlikuje prav natančno branje. Tako se številni znanstveni članki, projekti in monografske publikacije posvečajo zgolj enemu avtorju ali pa (celo pogosteje) zgolj enemu samemu literarnemu delu. Predvsem članki, objavljeni v znanstvenih revijah, so neredko izredno fokusirani, posvečeni celo pomenu ene same besede ali besedne zveze v besedilu. To ne pomeni, da ni publikacij, ki bi poskušale zajeti

² Za natančnejšo analizo spora glej predvsem Janko, »The Artemidorus papyrus«, in D'Alessio, »On the 'Artemidorus' Papyrus'«.

širok spekter besedil, a so v primerjavi z ostalimi disciplinami literarne vede redkejšje, saj glavnina raziskav metodološko vztraja pri filološko natančnem branju.

Na podlagi te analize lahko sklenemo, da se klasična filologija kot literarnozgodovinska veda od ostalih disciplin literarne vede, predvsem pa od študij svetovne književnosti, razlikuje po dveh disciplinarnih značilnostih – po relativno omejenem, obvladljivem korpusu besedil ter po specifični metodi natančnega branja (kar je najbolj razvidno v papirologiji, tekstni kritiki in klasičnih komentarjih). Obe specifikki klasične filologije sta skoraj diametralno nasprotni pretenzijam študij svetovne književnosti. Na začetku članka sem pokazal, kako poskušajo študije svetovne književnosti literaturo razumeti v njeni globalni prisotnosti in v raziskovalni horizont zajeti čim širši nabor kulturno ter zgodovinsko raznolikih besedil. Tak korpus besedil je, v nasprotju z razmeroma obvladljivim korpusom klasične filologije, praktično neomejen in ga je nemogoče prebrati – kot smo videli, je Moretti menil, da je nemogoče prebrati celo vse britanske romane devetnajstega stoletja. Druga bistvena točke razlikovanja, ki je do neke mere seveda posledica besedilnega korpusa, pa so metodološke specifikke obeh disciplin. Ker študije svetovne književnosti težijo h globalnemu razumevanju književnosti, poskušajo preko različnih metodologij v svoje raziskovanje pritegniti čim večje število besedil. Eden izmed radikalnih poskusov je gotovo oddaljeno branje, ki je po svoji naravi diametralno nasprotno filološko natančnemu branju. Nasploh se metodološke poteze študija svetovne književnosti precej razlikujejo od filološko natančnega branja; primer je Damroscheva težnja po uporabi prevodov ter »širokem branju« besedil različnih časovnih obdobj in kultur.

Prav v tem kontekstu je ugovor, ki ga postkolonialne študije in študije svetovne književnosti naslavljajo natančnemu branju in osredotočanju na tradicionalno kanonizirana besedila, relevanten tudi za klasično filologijo. Če namreč branja antičnih besedil soustvarjajo razumevanje svetovne književnosti (in hkrati samega sveta), potem je upravičeno trditi, da mora tudi klasična filologija premisliti o izzivu svetovne književnosti, torej o tem, kako klasična filologija kot literarnozgodovinska veda koncipira pojem svetovne književnosti. Z drugimi besedami, težnja globalizacije v literarnih vedah zadeva tudi klasično filologijo. Na praktični ravni to pomeni, da je treba premisliti, ali na primer potrebujemo še en komentar, posvečen denimo eni knjigi *Iliade* (kot je značilno za komentarje v zbirki *Cambridge Greek and Latin Classics*), na teoretski ravni pa se je treba vprašati o bistvu in s tem tudi o prihodnosti klasične filologije. Kako lahko klasična filologija odgovori na izziv globalizacije?

Na kakšen način bi klasična filologija lahko književnost razumela v njeni globalni prisotnosti? In kakšna je torej globalna klasična filologija? Temu vprašanju je posvečen drugi del članka.

Globalni obrat v klasični filologiji?

Klasična filologija že od svojih začetkov, torej od konca 18. stoletja, ko se je uveljavila kot univerzitetna in znanstvena disciplina, vključuje predpostavke, prepričanja in metode, ki ji omogočajo književnost tematizirati v njeni globalni prisotnosti.³ A namesto zgodovini vede bo ta del članka posvečen trem sodobnejšim metodam klasične filologije, ki bi jih bilo mogoče razumeti in v prihodnosti nadgrajevati prav v kontekstu globalnega pogleda na klasično in svetovno književnost.

V prejšnjem poglavju sem zagovarjal stališče, da tradicionalno klasično filologijo odlikujeta dve disciplinarni značilnosti – določen korpus besedil in specifična metoda, ki sem jo imenoval filološko natančno branje. Če naj bo klasična filologija globalna znanstvena veda, mora torej premisliti in omiliti obe opisani specifikki. Po eni strani mora razširiti korpus besedil, ki so predmet njenega raziskovanja, po drugi pa mora omiliti metodološko vztrajanje pri filološko natančnem branju. Na obeh točkah se lahko klasična filologija opre na svojo bogato zgodovino. Čeprav se tradicionalno posveča predvsem delom v starogrškem ali latinskem jeziku, pa so se številni raziskovalci posvečali tudi drugim literaturam in literarnim tradicijam. Med njimi lahko najdemo nekatere, ki so s stališča študij svetovne književnosti relevantne tudi danes: ustno pesništvo južnih Slovanov (npr. Parry; Lord; Foley), afriške ustne tradicije (npr. Finnegan), kitajsko in japonsko klasično književnost (npr. Beecroft; Denecke), klasično arabsko in perzijsko književnost, sumersko, akadsko, hetitsko, hurijsko, ugaritsko in egipčansko književnost (West, *The East Face*), sanskrtsko poezijo (West, *Indo-European Poetry*), mongolsko epiko, različne sodobne oblike performativne in ustne književnosti, na primer hip-hop (npr. Pihel), blues, slam poezijo, pa različne epske tradicije, tako antične kot sodobne, med katerimi je treba gotovo izpostaviti Dereka Walcotta (npr. Greenwood) itd. Torej tudi klasična filologija v svojem raziskovanju upošteva različna dela svetovne književnosti. Vendar so te raziskave z vidika tradicionalne filologije obrobne in se jim posveča zgolj peščica strokovnjakov, ki pogosto

³ Friedrich August Wolf, na primer, ki velja za začetnika klasične filologije kot literarnozgodovinske vede, je svojo metodologijo prevzel (in prilagodil) od teologije, pri čemer je na nekaterih mestih *Iliado* in *Odisejo* primerjal s *Staro zavezo*.

predavajo (ali so predavali) na oddelkih za primerjalno književnost. Kljub vsemu pa bi se morala klasična filologija bolj zavedati, da je na svetu poleg grško-latinske več »klasičnih« književnosti. Te lahko spremenijo tudi naše razumevanje grške in latinske književnosti. V iskanju odgovora na izziv globalizacije, ki so ga literarnim vedam postavile študije svetovne književnosti, bi tako klasična filologija lahko v svoj raziskovalni horizont pritegnila tudi dela svetovne književnosti oziroma vsaj njen velik del, pri čemer imam v mislih predvsem starejše književnosti sveta ter različne ustne tradicije.

Če klasična filologija ob preoblikovanju v globalno literarno vedo sprejme, da naj bo njen korpus besedil bistveno širši in globalen, se mora soočiti s podobnim vprašanjem kot študije svetovne književnosti. Kaj prebrati in kako brati? To vprašanje pa je povezano z metodologijo raziskovanja. Različni metodološki pristopi v klasični filologiji so seveda primerni za različne tipe besedil ter vodijo k različnim literarnim interpretacijam. Za spopad s širokim korpusom so posebej plodni trije pristopi klasične filologije – prvič, primerjalni oziroma komparativni pristop, ki ga je gojila predvsem tako imenovana teorija ustnosti, drugič, teorija omrežij in tretjič, teorija recepcije.

Za pravega začetnika primerjalnega pristopa v klasični filologiji lahko štejemo Milmana Parryja, ki je začel preučevati južnoslovansko ustno pesništvo, in to celo na terenu, da bi bolje razumel izvor homerskih epov. Njegov pristop je bil v klasični filologiji prelomen in jo je revolucionarno preoblikoval, ko je Parry dokazal, da je bila velika večina arhaične poezije v svojem izvoru ustno pesništvo, in hkrati pokazal, kako plodne so lahko primerjave antične književnosti s književnostmi drugih kultur. S tem je Parry spodbudil vznik nove literarnovedne poddiscipline, ki jo imenujemo »teorija ustnosti« (Guillén 98–112). Primerjalni pristop so v klasični filologiji razširili Parryjevi nadaljevalci, predvsem njegov učenec Albert Lord ter John Miles Foley. Foley je bil poznavalec različnih svetovnih ustnih tradicij od Mongolije in Oceanije do antične Grčije in ga lahko štejemo za enega od redkih klasičnih filologov, ki so na vedo gledali resnično globalno. Primerjalni pristop je eden izmed načinov, na katerega lahko klasična filologija razširi svoj korpus besedil in hkrati osvetli starogrško in latinsko književnost v drugačni luči. Dober primer je Foleyjeva primerjava različnih epov s celega sveta, preko katere pokaže, da sta *Iliada* in *Odiseja* po svojem obsegu srednje dolgi deli – čeprav so klasični filologi ves čas trdili drugače – in da sta tematsko in strukturno primerljivi z ostalimi epi v antičnem Sredozemlju in na Bližnjem vzhodu – čeprav so klasični filologi pogosto poudarjali njuno edinstvenost (Foley in Arft 82–91).

Ob tem kaže opozoriti na dve vzorčni sodobni deli, ki vpeljujeta primerjalni pristop ter interdisciplinarno povezujeta klasično filologijo s študijami svetovne književnosti: *Authorship and Cultural Identity in Early Greece and China* Alexandra Beecrofta in *Classical World Literatures: Sino-Japanese and Greco-Roman Comparisons* Wiebke Denecke. Obe deli na izviren način primerjata grško, latinsko, japonsko in kitajsko književnost. Wiebke Denecke tako primerja recepcijo grške književnosti v Rimskem cesarstvu z recepcijo kitajske književnosti na Japonskem in se torej posveča kulturnim specifikam literarnih vzorov, modelov ter literarnega vpliva v Evropi in Aziji. Alexander Beecroft pa se posveča zgodnjim biografijam v antični Grčiji ter jih, z upoštevanjem socialnega in historičnega konteksta, primerja s kitajsko *Knjigo pesmi (Shijing)*.

Drugi pristop, ki bi ga lahko uporabila globalna klasična filologija, je teorija omrežij, ki zagovarja, da je literarni trg medsebojno povezan, a neenoten in neenakopraven, kar pomeni, da so književnosti med seboj v različnih pozicijah moči glede na globalno razporeditev kulturnega kapitala. V literarnih vedah, predvsem v študiju svetovne književnosti, je ta pristop najglasneje promoviral Franco Moretti, na primer s svojo študijo *Atlas of the European novel 1800–1900* in kasneje v *Distant Reading*.⁴ Raziskovalcem teorije omrežij je skupno, da razumejo literarni sistem kot globalno omrežje prenosov in medsebojnih vplivov, v katerem se književni tipi, obdobja in modeli širijo na različne načine in v različne smeri (na primer od centra proti periferiji ali obratno, v valovih ali razvejano kot drevesa itd.). Ta metodološki pristop je mogoče uspešno prenesti tudi v klasične vede, kar je do sedaj dokazala predvsem arheologija, na primer Cyprian Broodbank v *The Making of the Middle Sea*, kjer raziskuje mediteransko mrežo kulturnega transferja.⁵ Tudi preučevalci klasične književnosti poskušajo razumeti latinsko in grško književnost kot književnost mediteranskega prostora, ki je bila neposredno odvisna od denimo akadške, hetitske, egipčanske, hurijske in ugaritske književnosti.⁶ Eden izmed polnokrvnih pristopov vpelje-

⁴ Teorijo omrežij lahko primerjamo tudi z delom Pascale Casanova *La République mondiale des Lettres*, v katerem sicer ne govori o literarnem sistemu, ampak (po Bordieuju) o literarnem polju (glej tudi Juvan, »Svetovni«; Habjan, »Analiza«).

⁵ O pojmu kulturnega transferja glej v slovenski literarni vedi tudi Juvan, »Svetovni literarni sistem« in »Svetovna književnost na Kranjskem«.

⁶ Pomembna raziskovalca na tem področju sta bila Walter Burkert z delom *Die Griechen und der Orient* in Martin West z delom *The East Face of Helicon*. V zadnjih dveh desetletjih pa je postalo preučevanje povezav grške književnosti z ostalimi bližnjevzhodnimi književnostmi pomembna tema klasične filologije, ki se ji posvečajo

vanja teorije omrežij je nedavno delo Mary Bachvarove *From Hittite to Homer*, ki književnost arhaične Grčije umesti v omrežje bližnjevzhodnih književnosti, pomembno posredniško vlogo v mednarodni mreži literarnih tokov pa pripiše Hetitskemu cesarstvu. Delo Mary Bachvarove kaže, kako lahko teorija omrežij produktivno širi korpus besedil klasične filologije, saj se grška književnost (seveda pa tudi latinska) ni razvijala v kulturno zaprtem prostoru. Nasprotno, stopala je v dialog z drugimi antičnimi kulturami ter se razvijala na podlagi predhodno obstoječih literarni norm.

Tretji metodološki pristop, ki bi ga lahko uporabila globalna klasična filologija, je tako imenovana recepcijska teorija. Ta smer, ki v klasični filologiji svoj razcvet doživlja zadnjih 25 let, a je v literarni vedi prisotna že dalj časa (in jo torej lahko razumemo kar kot »paradigmo« literarne vede nasploh), se posveča recepcijam antike v različnih sodobnih književnostih in kulturah. Čeprav so se raziskovalci recepcije primarno ukvarjali predvsem z evropskim prostorom (in se posvečali vprašanjem vpliva klasičnih besedil na zahodni kanon, npr. Martindale), pa se je v zadnjih letih tudi raziskovanje recepcije globaliziralo. Pravzaprav se tisti raziskovalci, ki se posvečajo tako klasični kot svetovni književnosti, primarno posvečajo predvsem recepciji antičnih besedil v različnih književnostih po svetu – med njimi lahko izpostavimo Emily Greenwood in Barbaro Graziosi z zbornikom *Homer in the Twentieth Century* in seveda Edith Hall, nedavno z delom *Ancient Greek Myth in World Fiction since 1989*. Menim, da je prav recepcijska teorija metodološki pristop, ki klasični filologiji omogoča slediti Damroschevemu pozivu k branju del, ki se »raztezajo široko skozi čas in preko različnih kultur«.

Če sem torej v prvem delu članka zagovarjal stališče, da klasična filologija temelji na specifičnem korpusu besedil in specifični metodologiji, pa zdaj postaja očitno, da so nekateri njeni vidiki veliko bližje izzivom, s katerimi se soočajo študije svetovne književnosti. To sicer ne pomeni, da je klasična filologija že sama po sebi globalna, zdi pa se, da so nekatere njene posebnosti plodne za njeno preoblikovanje v bolj globalno literarnozgodovinsko vedo. Porast zanimanja za starejše »klasične« književnosti s celega sveta je gotovo eden izmed načinov, kako so različne kulture v vedi zastopane bolj demokratično ter kako pokazati grške in latinske antične tekste v drugačni luči.

številni raziskovalci, predvsem Bruno Currie, Christopher Metcalf, Ian Rutherford in Johannes Haubold. Posebno mesto ima tudi delo *Black Athena* Martina Bernala, ki pa je bolj kot za filološko preučevanje vplivov na grško književnost (prim. Lefkowitz in MacLean Rogers, *Black Athena Revisited*) pomembna kot akter v kulturnih vojnah v ameriškem akademskem prostoru (glej Adler, *Classics* 113–171).

LITERATURA

- Adler, Eric. *Classics, the Culture Wars, and Beyond*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2016.
- Bachvarova, Mary R. *From Hittite to Homer: The Anatolian Background of Ancient Greek Epic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Bagnall, Roger S. *The Oxford Handbook of Papyrology*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Beecroft, Alexander. *Authorship and Cultural Identity in Early Greece and China: Patterns of Literary Circulation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Bernal, Martin. *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. London: Vintage, 1991.
- Broodbank, Cyprian. *The Making of the Middle Sea: A History of the Mediterranean from the Beginning to the Emergence of the Classical World*. London: Thames & Hudson, 2013.
- Burkert, Walter. *Die Griechen und der Orient: von Homer bis zu den Magiern*. München: C.H. Beck, 2003.
- Casanova, Pascale. *La République mondiale des Lettres*. Pariz: Editions du Seuil, 1999.
- Cheah, Pheng. *What is a world? On Postcolonial Literature as World Literature*. Durham, NC: Duke University Press, 2016.
- Chow, Rey. *The Age of the World Target: Self-referentiality in War, Theory, and Comparative Work*. Durham, NC: Duke University Press, 2006.
- D'Alessio, Giambattista. »On the 'Artemidorus' Papyrus«. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 171 (2009): 27–43.
- Damrosch, David. *How to Read World Literature*. West Sussex: Wiley-Blackwell, 2009.
- — —. *What is World Literature?* Princeton: Princeton University Press, 2003.
- Denecke, Wiebke. *Classical World Literatures: Sino-Japanese and Greco-Roman Comparisons*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Finnegan, Ruth. *Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication*. West Sussex: Blackwell, 1988.
- Foley, John M. *Immanent Art: from Structure to Meaning in Traditional Oral Epic*. Bloomington: Indiana University Press, 1991.
- Foley, John M., in Justin Arft. »The Epic Cycle and Oral Tradition«. *The Greek Epic Cycle and Its Ancient Reception*. Ur. Marco Fantuzzi in Christos Tsagalis. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 78–95.
- Gibson, Roy K., in C. A. Kraus. *The Classical Commentary: Histories, Practices, Theory*. Leiden: Brill, 2002.
- Gallazzi, Claudio. *Il Papiro di Artemidoro*. Milan: Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto, 2008.
- Graziosi, Barbara, in E. Greenwood. *Homer in the Twentieth Century: Between World Literature and the Western Canon*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Greenwood, Emily. *Afro-Greeks: Dialogues between Anglophone Caribbean literature and Classics in the Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Guillén, Claudio. *The Challenge of Comparative Literature*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993.
- Habjan, Jernej. »Analiza svetovnih-sistemov in formalizem v literarni zgodovini«. *Slavistična revija* 59.2 (2011): 119–130.
- — —. »Raziskovanje kot branje: od natančnega branja razlike do oddaljenega branja razdalje«. *Primerjalna književnost* 34.2 (2011): 31–41.

- Hall, Edith. *Ancient Greek Myth in World Fiction since 1989*. London: Bloomsbury Academic, 2016.
- Janko, Richard. »The Artemidorus Papyrus«. *The Classical Review* 59.2 (2009): 403–410.
- Juvan, Marko. »Svetovni literarni sistem«. *Primerjalna književnost* 32.2 (2009): 181–212.
- — —. »Svetovna književnost na Kranjskem: transfer romantičnega svetovljanstva in oblikovanje nacionalne literature«. *Primerjalna književnost* 34.3 (2011): 181–212.
- — —. *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: LUD Literatura, 2012.
- Kraus, Christin A., in Christopher Stray. *Classical Commentaries: Explorations in a Scholarly Genre*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Lefkowitz, Mary R., in Guy MacLean Rogers. *Black Athena Revisited*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996.
- Lord, Albert B. *The Singer of Tales*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.
- Martindale, Charles. *Redeeming the Text: Latin Poetry and the Hermeneutics of Reception*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Moretti, Franco. »Domnevo o svetovni literaturi«. *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi*. Ur. Jernej Habjan. Ljubljana: Studia humanitatis, 2011. 7–25.
- — —. *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2011.
- — —. *Atlas of the European Novel, 1800–1900*. London: Verso, 1998.
- — —. »Conjectures on world literature«. *New Left Review* 1 (2000): 54–68.
- — —. *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*. London: Verso, 2007.
- — —. *Distant Reading*. London: Verso, 2013.
- Parry, Milman. *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- Pihel, Erik. »A Furified Freestyle: Homer and Hip Hop«. *Oral Tradition* 11.2 (1996): 249–269.
- Pizer, John. »Goethe's 'World Literature' Paradigm and Contemporary Cultural Globalization«. *Comparative Literature* 52.3 (2000): 213–227.
- Puchner, Martin. »World Literature and the Creation of Literary Worlds«. *Neohelicon* 38.2 (2011): 341–348.
- Reynolds, Leighton D., in N. G. Wilson. *Scribes and Scholars: A Guide to the Transmission of Greek and Latin Literature*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Reynolds, Leighton D. *Texts and Transmissions: A Survey of the Latin Classics*. Oxford: Clarendon Press, 1983.
- Shapiro, H. Alan. *The Cambridge Companion to Archaic Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Virk, Tomo. *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja: kritični pregled*. Ljubljana: ZRC, 2007.
- West, Martin L. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- — —. *The East Face of Helicon: West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth*. Oxford: Clarendon Press, 2003.
- Wolf, Friedrich A. *Prolegomena to Homer, 1795*. Princeton: Princeton University Press, 1989.
- Young, Robert. *White Mythologies: Writing History and the West*. New York: Routledge, 1990.

The Future of Classical Studies in a Globalised World

Keywords: literary criticism / classical studies / world literature / globalization / comparative methodology / oral theory / network theory / reception theory

The paper discusses the future of classical studies in the time of globalisation. It first analyses the differences between classical studies and world literature studies, especially methodological differences between both disciplines. Examples from papyrology and classical commentaries are discussed. The second part considers the future of classical studies, discussing those aspects of the discipline which are aligned with global literary studies – comparative approach, oral theory, network theory, and reception theory.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.0

821.124+821.14.09